

TARIXIY TARBIYANI SHAKILLANTIRISHDA OILALA MASALASINING O'RNI

Shomurotova Oydinoy

Urganch davlat universiteti Tarix fakultetidagi
202-MIG' talabasi

ANNOTATSIYA

oila, oila, tarbiya, oila

Kalit so'zlar : oila, oila bu tarbiyaviy maskan

Biz bilamizki azal azaldan tarbiya butun o'tmish nuqtai nazardan oilala masalasi alohida ma'zmun jihatdan ko'zga tashlanib va ajralib turgan maskan sanaladi. Biz o'tmish nuqtai nazardan qarar ekanmiz birinchi navbatda podishohlar farzand tarbiyasida o'zing qanday tajribani qo'llaganini oilaladan o'zimni qanday tutishi kerakligi, kimni hurmat qilish kerak va hamisha qanday tutib qaysi yo'ldan borsak to'g'ri ish qilib xatolarga kamdan-kam qo'l urishi ham bunga misol bo'la oladi. O'sha davrda ham turli vaziyatli nizolar ham kelib chiqqani. Ayniqsa, molk-mulkda o'z ota-onasini ayamasliklari ham bunga misol bo'la oladi. Tarixdan ham bizga ma'lum yaxshi VA insofli, diyonatli, iymonli, iymonsiz, pok va nopok farzandlarning borlig'i va bu hozirgi kunda ham ko'zga tashlanib kelmoqda. Shunday farzandlar bor ota-onasini hamisha izzat-hurmatini joyida qo'yib ota-onalar ojiz hech narsaga kuchi yetmay qolganda mehr-muhabbatga muhtoj paytida tashlab ketishadi. Puli ko'payib maldunyosi oshgan sari ota-onasini nazar-pisant qilmay ularni ko'zini mansab va boylikdan boshqa narsa ko'rmaydi. Axir ey farzand sen o'sha mavqeyga Kim tufayli erishding seni o'sha yoshingacha kim kamol toptiridi. Lekin, buni ming afsuski yoningizda turgan jondan azizdek qadrlagan mehribon farzandlarimiz bilishmayabdi-ku afsus! Ming afsuslar bilan aytamanki bugun farzandlar nafaqat ota-ona balki ham ilm o'rgatishdan ta'lim-tarbiya berishdan charchamaydigan qadrli ustozlarimizni ham nazar-pisant qilishmayaptilar. Bunga sabab nima ekan? Bunga birinchi sabab ilmsizlik va yaxshi tarbiya olmaslikdir. Tarbiya haqda juda ko'p hadislar bor bo'lib bu hadislar insonni to'g'ri tarbiya olishga undaydi. Tarbiya bu buyuk ne'mat. Har bir oillani gullab yashnashi va unda yashaydigan xalqlarning rohat-farohati ham ta'lim-tarbiya tufaylidir ham. Mutafakkirlarimiz ham tomonidan yozib qoldirilgan nodir asarlar o'sib

kelayotgan yosh avlodni turli xil illatlardan asrab ularni axloqan pok inson bo'lib yetishishiga undagan. Insonlar ya'ni tarbiyani tashqi ta'sirdan olishadilar. Bolalar suvga o'xshaydi. Suv idishni shaklini olgandek, bolalar ham o'zlarini ham tashqi muhit odob-axloq ta'sirdan qabul qiladilar. Ota-onaning orzu-havasi nimada? Ko'pchilik ota-onalar pul va boylik mol-u davlat deb umrini oxirin o'tkazishga majbur bo'lishadi. Farzandiga chiroyli tarbiya berish o'rniga hamma narsadan o'zlarining orzu-maqсадlarini ustun qo'yishadilar. Farzandlar uyda yolg'iz qilib ketib turli xil noqobil ishlarni qilishadi. Ichkilikbozlikka haddan tashqari ruju qo'yishadilar va bu ichkilikbozlik natijasida zino-yu qimorbozliklarni to'xtatmaydilar. Buning natijasida ko'plab oilalar buzilib ketmoqda. Buning sababi shuki yoshlarida to'g'ri tarbiya olishmagan. Aslida bu to'g'ri tarbiya ularning ota onasida bo'lmaganda. Afsuski ertaga orzu Havas o'tmay qolishi mumkin. Aslida orzu Havas bu chiroyli tarbiyada emasmi, tarbiyada eng katta hato bu shoshqaloqlikdir. Jaloliddin Rumiy shunday degan edi. Tilingdan oldin qalbingni tarbiya qil. Chunki so'z qalbdan kelib tilidan chiqadi. Abdulla Avloniy tarbiyani tug'ilgan Kundan boshlamoq vujudimizni quvvatlantirmoq, axloqimizni kuchlantirmoq, zehnimizni rivojlantirmoq lozim. Yaxshi va yomon xulqning hammasi sharoit, tarbiya, odatlanish, natijasida vujudga keladi. Yaxshi xulqqa ham odat tufayli erishiladi. Abu Ali Ibn Sino. Yaxshi xulq yomonlik alomatidir. Abu Rayhon Beruniy. Kaykovusning Kobusnoma asarida o'zing yaqqol ifodasini topgandir. Kobusnomaning 27 bobida farzand parvarish qilmoq zikrida yaxshi farzand tarbiya qilish uchun eng avvalo unga yaxshi it ya'ni nom qo'yishdir. 27 bobidan misol keltiramiz: yosh o'g'lon ilm va adabni tayoq Birla o'rganur, va o'z ihtiyori Birla o'rganmas. Ammo farzand beadab bo'lsa va sending ul sababdin qahring kelsa, o'z qo'ling Birla urmag'il, muallimlarning tayog'i Birla ko'targ'il. Bolaga muallimlar adab bersunlar tiki senda o'g'ling ko'nglida Gina qolmasin. Farzandga adab o'rgatmog'ni meros Deb bilg'il. Agar sen farzandga adab o'rgatmagil xoxo o'rgatgil turmush mashaqqatlarini o'zi unga o'gatadi.

Kobusnomada Yani shunday deyilgan. Farzand tarbiyalashda unga 3 ta narsa o'rgatgil, adab xunar va donishni o'zingdan meros qilg'il, shunda toki uni xaqqin bajo kelturumush bo'lg'aysan. Ota onam o'z farzandga ilm olishni va xunar egallashni o'rgatib borishlari lozim. Agar farzandlar ilm olib xunar egallashsa, Bazi paytlarda ilm olgan kishilar ham hayot faolyatlarida noto'g'ri ish qilib qo'yishlari mumkin. Agar insoniyat hunarli ham ilmi ham bo'lsa hayot yo'lida juda kamdan Kam qiyinchiliklarga duch keladi. Qiyinchiliklarga duch kelsa ham sabr qanoat bilan chiqib ketadi. Bir podshohnin 1 ta o'g'li bo'ladi, hech qanday ilm va ko'nikmaga ega

bo'lmaydi, na qo'lida biror hunari bor na boshqa narsa bor. Podshoh farzandini uylantirmoqchi bo'ladi, va kelinlikka nomzod izlaydi va aqilli bir va farosatli chiroyda tengsiz malikani ko'z oldiga oladi. Va buni o'g'liga aytvadi : o'g'li o'sha malikani olishga rozi bo'ladi. Keyin podshohni o'g'li o'sha chiroyda tengsiz malikani oldiga boradi. Va unga uylanmoqchiligini aytadi: shunda Malika unga bir og'iz so'z aytadi; sen meni olishga qudrating yetmaydi. O'zi qo'lingdan Nima ish keladi Deb so'raydi Malika, qo'limdan hech Nima kelmaydi. Unda sen menga uylana olmaysan , men qo'lidan hech ish kelmaydigan otasini orqasidan Kun kechiradigan no shut dangasa farzandga tegmayman. Shunda podshohni o'g'li nima qilsam senga uylana olaman. Shunda qiz shahzodaga bir shart aytdim: sen to'g'ri yo'lni tanlashing uchun birorta hunar egallamog'ing shart bo'ladi. Va shunda shahzoda bitta hunarmandga shogird tushdi. Bir necha oyda gilam to'qish hunarini o'rgandi. keyin shaxzodani yosh va tajribasizligi tufayli nohaq tuhmatlar ila zindonga solishdi. shunda shaxzodani pul so'radi. shahzoda menda pul yo'q, Deb aytdim. Ammo, sizlarga bitta gilam to'qib berishim mumkin. o'shani bozorga olib borib satsangaiz evaziga Juda ko'plan pullar olasiz. ular mayli senga qancha muhlat beraylik deyishdi. Shunda u menga 1 oy bersangiz bas dedi. Men o'sha bir oy ichinda gilamni tayyor qilib beraman . Va ular bunga rozi bo'lishdi. Faqat bu gilamni men aytgan insonga sotasizlar. Shunday qilib gilam tayyor bo'ldi. Gilam bag'oyatda chiroyli, va maftunkor edi. Ko'rgan ko'zni quvnatardi. Ushbu gilamda shunday yozilgandi; shahzoda gilamga forschalib o'zing qayerda va kimlar tutib olganini yozgandi. Chunki ular forischni bilishmasdi ham. Ushbu gilamni Juda qimmat narhda olishdi. Bu gilam podshoh huzuriga bordi, o'sha gilam orqali podshoh o'z bolsini topdi. Keyin podshoh bolasi topilgandan Juda qattiq sevindi. Podsho farzandga shunday chiroyli hunarini o'rgangani uchun minaddorchilik bildirdi va o'sha malikani kelin qildi. Bundan xulosa shuki farzand ham hunarli ham bilimli bo'lmog'i lozimdir. insonlar bilimi orqali biror narsaga erisha olmasa albatta hunari orqali erishadi. Alisher Navoiy bobomiz shunday deganlar hunarini asrabon netgumdir ohir olibmu tuproqqa ketgumdir ohir inson o'z hunari orqali elda Aziz va qadrlidir. Va yuksak martabaga erishadi. ota onam farzand tarbiyasi haqimda hikmatli so'zlar: farzand kichkina paytida ota onam unga qo'l qanoat bo'ldilar. farzandlarga ota onam yemay yediradi kiymay kiydiradi. tenglik bor yo'q issiq sovuq demaydilar. ota onani duoi Badi yoydan uchgan o'q orqaga aslo qaytmaydi. shuning uchun ota onani hamisha rozi qilib yashash lozim bo'ldi. ota onasi kechirilmagan farzand olloh taollog'azabiga uchraydi. Eng avvalo jondan Aziz va mehdaryo onalarimizga hushmomula va etiborli bo'lishimiz lozimdir .muso allayhissalomdan so'rabdi Ey muso gunohlar

ichra eng yomoni bor bu gunoh qaysidi og'irligi dunyo tog'larning og'irligicha keladi bu qaysi gunohdir; ota ona yoki ularda birortasi chaqirganda javob bermaslikdur. Chunki bu manmanlikdur va ota onaga bepisand qarashni ifodalab beradi. Ota otani ranjitmaslik kerak qanday qilib bo'lsa ham ota onani duosini olish kerakdur. Odam mevaga ota ona esa darxtga o'xshaydi. daraxtni har qancha yaxshi tarbiya qilsang shuncha yaxshi meva beradi. izzat hurmatni qancha ko'p qilsang ularning duosi shuncha Tez mustajob bo'lur. oila yer yuzidagi barcha mamlakat va undagi barcha halqlarning gullab yashnashidur.

Tarbiya bu insonni zebu ziynatidur. Inson Ming Marta chiroyli bo'lgani bilan unda go'zal libos ya'ni zebu ziynati chiroyli bo'lmasa uni qadr qimmat ham obro'si ham bir tiyinga qimmat bo'lib qoladi. O'zbek xalq maqollarni ham insonni tarbiyalaydi. Va yaxshi inson bo'lib kamol topishga undaydi. Odam odamdan qutilar o'z felidan emas. Ota g'ayratli bo'lsa bo'la ibratli bo'lar. To'g'ri tutsa onasi yurtga egadir boladi. Inson iymon etiqodli yoki aksincha bag'ritosh va iblislik ham oilada shakllanadi. Yaxshi oila imonli va xushhulqli, ibratli insonlarni tarbiyalaydi. Oilada rohatli umr kechirish, barakatli umr ko'rmoq afsal va ibratliroqdir. Oila qo'rg'oni tuzuk bo'lmasa tarbiyaga ham etibor qaratilmasa, qancha buyuk bo'lsa ham

Oila butunlay qulaydi, Va bunday millat va xalq vakillari uzoq yashay olmaydi va razolatga yuz tutadi. Imom G'azzoliyning ilohiya umididin kitobida shunday deyilgan: bo'la qalbida turli naqsh va rasmlardan pok unga qanday naqsh chizilsa shunga moyil bo'laveradi. Agar yaxshilikka undasa va shunga undasa va shunga o'rgatilsa uning ustimda o'saveradi, dunyo va oxiratda saodatli bo'ladi. Ota onasi hamda odob talim tarbiya berganlar barchasi savobga sherik bo'lishadi. Agar yomonlikka chorlasa hayvon kabi bo'sh qo'yilsa yomonlikka uchraydi va o'z yo'lini yo'qotadi va o'sha zahotiyiq halok bo'ladi. Va unga qarab tarbiyalab turgan kishi zimmasiga gunohkorlik tushadi. Rivoyatlarga ko'ra Xasan Basriy Xazratlari bir xaj mavsumida xarami sharifda orqasidan yashil zambil bilan tavof etayotgan bir kishini ko'rdilar; orqangizdagi zambilni qo'yib bemalolroq tavof etsangiz bo'lmaydimi dedilar, orqamdagi zambil yuk emas og'irligini ham sezmayapman. U otam yetishishiga galdan beri shom tomonidan ko'p tarib kelib xaj qildirib ketyapman dedi u kishi. Xasan Basriy Xazratlari, aytdilarki: ey Aziz birodar umringiz yetib qiyomatgacha shunday qilsangiz ham, ota onangiz bir martagina: sendan roziman farzandim degan roziligiga teng bo'lmaydi, xech ibodat ularni xursand qilishning o'rniga o'tmaydi va teng Kela olmaydi. Shunday ekan Aziz va qadri baland mehrda tengsiz ota ona farzandlarni to'g'ri tarbiyalaylik o'shanda gunohkor bo'lishdan

tiyilamiz. Ota onani asrab avaylash biz farzandlarning burchi va vazifasidir, Aziz farzandlar ota ona oldidagi Burch va masulyatimizni aslo unutmaylik va ota onalarimizni vaqtida ya'ni hayotlik chog'ida qadriga yetaylik keyin Ming afsus nadomat chekkani foydasi yo'q. Ota onamiz bizni bebaho nematlarimizdir bu Shirin va mehribon nematlarni qanchalik izzat hurmat qilsak ozdir. Bizni hamisha o'ylantirib keladigan Yana bir muhim masala bu yoshlarimizning odob axloqi yurish tutishi, bir so'z bilan aytganda dunyoqarash bilan bog'liq Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti, bu qarashlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim. Yoshlar mayli yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'in bo'lsin. Lekin ayni paytida o'zligini ham unutmasin. Biz Kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz degan davat ularning qalbida doimo aks dado berib, o'zligiga sodiq qilishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishami; tarbiya, tarbiya, faqat tarbiya tufaylidir. Payg'ambarimizdan so'rashi bir kishi men birinchi navbatda kimga yaxshilik qilishim kerak: Rasullohu Salallohi vassalom shunday dedi: Onangga, va Yana Onangga, Yana soradi Yana Onangga keyingi safargisida esa otangga dedi. Agar inson bir yil to'kin sochib baxtli va hotirjam yashnashni istasa bug' diy, sholi ekib, unib o'sib yig'ib terib bir yil rohatini ko'radi. Agarda u 10 yil shunday yashnashni xolasa mevali daraxt ekib bog', yartadi va rohatini ko'radi. Xalqimizda shunday chiroyli maqola bor yaxshiman bog' qolar yomondan esa dog' deyilgan . Inson bir umr farg' atda ,baxtli ,saodatli ,umr kechirishni xolasa oqil va dono solih va soliha farzandlarni tarbiya qilib voyaga yetkazmog' lozim .chunki hamma Havas qiladigan, tarbiyali farzandlar nafaqat ota ona balki, oila jamiyat va El yurt ravnaqining bosh negizidir yurtni rivoji va ravnaq topishib biz bunyot etgan oilalarga bog'liq bo'ladi. Oila havasi, bo'stondir. Butun bir millatning urf odati va an'analarni o'zida saqlovchi tarbiya o'chog'idir.